

2. ARCHEOLOGIE MODERNITY – TEORETICKÝ KONTEXT

Evžen Neustupný

V současné době končí jedna fáze konstituování nového oboru archeologie, který v Plzni už delší dobu rozvíjí se svými žáky Pavel Vařeka. Současně začíná fáze nová.

Mohlo by se zdát, že v tomto případě jde jen o *rozšíření archeologie na nové období*, dosud nepokryté zájmem archeologů, nebo o rozšíření na nová témata dosud archeology nestudovaná. Zřejmě však tomu tak není a nejde ani o nějaký vybraný užší problém, jakým je například industriální archeologie.

Archeologie modernity, pokud ji i nadále budeme takto nazývat, dokončuje *pohyb naší disciplíny směrem k současnosti*. Vymezení tímto směrem je důsledkem toho, že archeologie se zmocňuje poslední velké oblasti lidského světa, kterou doposud neobhospodařovala: moderních, i když nikoliv současných artefaktů. (Chci zdůraznit, že termín „moderní“ zde používám v jeho běžném významu, protože většinu tezí *postmoderní ideologie* neakceptuji.)

Archeologie byla již dříve definována jako věda, která *zkoumá minulý lidský svět na podkladě archeologických pramenů* – artefaktů, ekofaktů a pramenů přírodních (např. *Neustupný 2010*). Prameny byly přitom *mrtvé, formální, věčné a němé*. Podstatou archeologické teorie je skutečnost, že lidé jakožto sociální, nikoliv přírodní bytosti na jedné straně a artefakty na druhé straně tvoří *nerozlučnou dvojici*, kterou nelze rozpojit. Odtud vyplývá autentická teorie lidského světa.

Teorie archeologie je dvojí:

- Jednak pojednává o statických artefaktech, tj. o archeologických pramenech, a tato disciplína se často označuje jako *archeologická metoda*.

- Jednak archeologická teorie pojednává o dynamických artefaktech (takových, které bychom vnímali, kdybychom se přenesli do doby života artefaktů) a tuto disciplínu pojmenováváme jednoduše jako *archeologická teorie*.

Protože archeologické prameny i jejich struktury jsou statické, k získání dynamické teorie minulého světa je nutno použít modelovou teorii tohoto světa získanou na základě disciplín „s pozorovatelným časem“ – historie, etnografie, sociologie, technických disciplín apod. Nebudu se zde zabývat tím, jak se modelové teorie generují, protože tomu jsem se věnoval vícekrát při jiných příležitostech (např. *Neustupný 2007*). Jen jako příklad uvedu, že teorie eneolitu se buduje na základě poznatků o nějakém segmentu (segmentech) dynamického lidského světa. Pravděpodobně se zde jako model aplikují struktury nějakých etnografických pramenů a některé pravidelnosti jiných oblastí dynamického lidského světa. Dalekosáhle se využijí logické konstrukce, vycházející z jednoduchých pojmů dosvědčených samotnou archeologií, jako je oradlo.

Dynamický lidský svět se tudíž vtahuje do archeologie (do jejich teoretických modelů) v okamžiku, kdy je třeba vytvořit modelovou teorii nějakého období na nějakém území. Tím, že vytváříme archeologii modernity, vtahujeme do naší disciplíny poslední část lidského světa, který doposud archeologií nebyl pokryt; musíme proto do archeologie začlenit příslušnou část teorie artefaktů, moderních artefaktů. Jinak bychom pro tuto část archeologie nemohli například vytvářet modely a svoje výsledky bychom nemohli následně interpretovat.

V archeologii modernity budujeme teoretické modely na základě současných artefaktů, o kterých se dozvídáme nejen z nějakých písemných zdrojů, ale přímo i pozorováním některých artefaktů. Pro vytváření archeologických modelů ve smyslu archeologické metody musíme evidentně používat *i teorie současných artefaktů*, která je nepochybně nejsložitější součástí teorie artefaktů vůbec. V oblasti teorie artefaktů tak uzavíráme celé časové období vytváření artefaktů od jejich paleolitických počátků až do současnosti a dospíváme k *nutnosti použít jejich obecnou teorii*.

Často upozorňuji na to, že artefakty jsou ve vědě popelkou v tom směru, že *neexistuje jejich obecná teorie*. Takové teorie má přitom kde která dílčí oblast přírody a většina společenských jevů studovaných na základě jazyka. Chybění obecné teorie artefaktů je pozoruhodné, neboť artefakty dnes tvoří *největší část vnímaného lidského světa*. Podívejme se kolem sebe a uvidíme jen artefakty a nějaké ekofakty; když vyjdeme z budovy, spatříme zase artefakty, budeme poslouchat jejich zvuky, cítit jejich pach, dotýkat se jich. Situace se příliš nezmění, pokud opustíme město, protože pole a kulturní les jsou dnes zase artefakty. Dříve než bychom si chtěli stěžovat, že jejich teorie dosud neexistuje, musíme se pokusit ji vytvořit.

Teorie současných artefaktů nemůže zůstat hluboce neovlivněna skutečností, že tyto artefakty jsou nejen *plně pozorovatelné a popsatelné aktuálním jazykem*, nýbrž i *ovlivnitelné lidskou činností*. Teorie moderních artefaktů se proto stává nejen vědou s pozorovatelnou dynamikou, nýbrž dokonce oborem, v němž lze aplikovat skutečný experiment. Tyto činnosti jsou ovšem často obhospodařovány existujícími zvláštními disciplínami, zejména z oboru přírodních a technických věd. Přesto mají jedno společné: jsou o artefaktech, nikoliv o přírodních objektech, a to i v případě, že používají ekofaktové a přírodní vlastnosti artefaktů.

Už zde bych chtěl upozornit, že při budování teoretických modelů v archeologii modernity můžeme často použít současné údaje o artefaktech, jejichž model vytváříme. To je velký rozdíl oproti modelům pro archeologii pravěku, kde model se vždy generuje na základě poznatků o *jiných* artefaktech, u nichž jen předpokládáme srovnatelnost (artefakty popisované etnografií, historií jiných společenství nebo jiných prostředí, artefakty časově odlišné apod.). Snad bychom tuto specifčnost modelů modernity mohli využít i pro rozpoznání hranic této nově vyčleňované disciplíny.

Nelze se ovšem domnívat, že všechno o moderních artefaktech je známo z konkrétních slovních popisů moderních disciplín. Technické obory se obvykle zabývají převážně praktickou funkcí svých artefaktů, zatímco jejich společenský význam, symbolický smysl a formy exprese zůstávají teorií nedotčeny. Ale ani oblast praktických funkcí nebývá celá diskutována. Společenský význam artefaktů pro diferenciaci společenských skupin není analyzován a symbolický smysl artefaktů je nejčastěji redukován na estetický dojem, pokud se vůbec zmiňuje. Typicky třeba střední délka života jednotlivých druhů artefaktů není uváděna, ačkoliv z hlediska potřeb archeologie je to parametr velmi užitečný. Nevíme například, jaká je životnost moderní keramiky. I v archeologii modernity tudíž zůstává pole pro tradiční archeologickou metodu.

Nedomnívám se, že teorii modernity by bylo třeba vybudovat naráz pro celou oblast moderních artefaktů. Můžeme použít již existujících pokusů o teorii pravěkých artefaktů a pak postupovat po dílčích problémech. To je důležité, protože vytvořit celou obecnou teorii artefaktů naráz by bylo neproveditelné.

Myslím, že archeologie modernity si přes svoje odlišnosti udrží svoje postavení v rámci archeologie, tj. bude se zabývat statickými artefakty, které již prošly zánikovou transformací. Teorie statických artefaktů, tedy v podstatě archeologická metoda, zůstane v principu podobná jako v jiných odvětvích archeologie. Jinak tomu bude ovšem v oblasti modelové archeologické teorie, kterou bude teorie současných, moderních dynamických artefaktů, tedy víceméně oblast obecné teorie artefaktů. Je to proto, že artefakty tvoří nerozlučnou dvojici s lidmi, kteří je vytvářejí a užívají.

Z této teorie budou archeologové vycházet a k ní se budou vracet svými interpretacemi.

Snad bych měl v závěru uvést, co z toho všeho vyplývá konkrétně pro ty, kdo se archeologií modernity zabývají. Zřejmě nic urgentního, zejména pokud pracují na základě metody a teorie, jak se vyučuje například v Plzni. Bylo by však dobře, kdyby se časem zamysleli nad problémy, které jsem zde zmínil.